

Sisäilmasta oireilevien työkyvyn tukemisen etenemispolkuja

Työkykyä yhdessä -hankkeessa (2020–2022) kehitettiin ja tuotettiin kuntoutumisen tuen keinoja sisäilmasta oireileville työkäisille. Sisäilmasta oireilevien työ- ja toimintakyvyn tukemisen keinot kehitettiin yhdessä hankkeen toimintoihin osallistuneiden sisäilmasta oireilevien sekä heitä työssään kohtaavien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Tämän lisäksi hankkeessa kerättiin ja julkaistiin havaintoja hankkeen toimintaan osallistuneiden kokemuksista sisäilmasta oireilun vaikutuksista työ- ja toimintakykyyn sekä keinoista niiden tukemiseksi. Vuonna 2022 hankkeessa kerättiin kohdennetusti hankkeen toimintaan osallistuneilta työkykytarinoita, ja näistä kolme tallennettiin videomuotoon. Näitä tallenteita hyödynnettiin sekä hankkeen järjestämissä ammattilaisille tarkoitetuissa tilaisuuksissa että hankkeen omassa oireilevien kuntoutumisen tuen toimintamallin toiminnoissa.

Tässä kirjoituksessa käsitellään hankkeen yhdeksi tavoitteeksi kirjattua sisäilmasta oireilevien etenemispolun mallintamista ja sitä, millaisia vaikutuksia etenemispolun hahmottamisella voi olla oireilevalle itselleen ja miten nämä yksilölliset etenemispolut tulisi ottaa huomioon myös oireilevien työ- ja toimintakyvyn tuen palveluita tarjottaessa ja kehitettäessä.

Haasteet etenemispolkujen mallintamisessa

Haaste nro 1 / etenemispolku-termiä ei ole määritelty

Sisäilmasta oireilevien työkyvyn tuen etenemispolkujen mallintamisessa haasteena oli se, että etenemispolku termille ei ole olemassa vakiintunutta määritelmää. Sen voidaan ajatella olevan sukua hoitoketjulle, hoitopolulle sekä palvelupolulle, jotka etenevät usein diagnoosien ja niihin liittyvän hoidon sekä eri palveluiden ja niitä tuottavien tahojen kuvaamisen kautta (Nuutinen 2017, Miettinen 2011). Hankkeessa määrittelimme etenemispolkua näin: *”Etenemispolulla tarkoitetaan ihmisen omia elämänvaiheita, johon vaikuttavat erilaiset tapahtumat ja kohtaamiset. Etenemispolku -ajatuksessa etenevä itse on aktiivisessa roolissa määritellesään omaa etenemistään. Etenemispolulla oireileva jäsentää oireilun vaikutuksia sekä itselleen että kohtaamilleen ammattilaisille.”*

Haaste nro 2/ sisäilmasta oireileville ei ole hoito- ja/tai palvelupolkuja

Etenemispolun määritelmän puuttumisen lisäksi, tavoite niiden kuvaamisesta oli haastavaa, sillä sisäilmasta oireilevien hoito- tai palvelupolkuja ei ole Suomessa vielä kuvattu. Käypä Hoito -suositus ohjaa kosteus- ja homevaurioista oireilevan potilaan diagnosointia ja hoitoa, ja on erityisesti suunniteltu perusterveydenhuollon lääkäreiden työn tueksi. Käypä Hoito- suositus ei ota kantaa kuntoutukseen, jolloin hoitopolku jää vajaaksi. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti lokakuussa 2022 Majvik 3 -työryhmän uudistamaan aiempaa suositusta, joka liittyy sisäilmasta oireilun ja sairastumisen diagnosointiin, hoitoon ja kuntoutukseen. Tämän kirjoituksen kirjoittamisen aikaa työryhmän työskentely on vielä kesken, ja se päättyy vuoden 2023 lopussa. (Käypä hoito 2017, Sosiaali- ja terveysministeriö 2022).

Hankaluutta sisäilmasta oireilevien hoito- ja palvelupolkujen määrittelemisessä aiheuttaa myös se, ettei ole yhteistä ymmärrystä siitä, millaiselle kohderyhmälle polkuja suunnitellaan. Työkykyä yhdessä -hankkeen havaintona oli, että oli vaikeaa määritellä yhtä hoitopolkua kattamaan kaikkia

sisäilmasta oireilevia, koska oireilun vaikutukset työ- ja toimintakykyyn olivat vaihtelevia. Oireilun vaikutukset työ- ja toimintakykyyn voivat olla pysyviä tai hetkellisiä tai ne voivat rajoittua vain tiettyihin tiloihin ja rakennuksiin tai esiintyä useammassa tilassa. Samalla haastetta tuo myös se, että sisäilmasta oireilevia on sekä työllisiä että työstä poissaolevia.

Haaste nro 3/ sisäilmasta oireilevien diagnoosittomuus

Sisäilmasta oireilevan tuen tarve haastaa monella tavalla olemassa olevia työkyvyn tuen ja toimeentuloturvan rakenteita. Tutkimuksissa, joissa on kartoitettu mm. sisäilmasta oireilevien kokemuksia työssä pysymisestä ja työhön paluusta sekä taloudellisesta asemasta, kuvataan sisäilmasta oireilevien olevan väliinputoajia. Väliinputoamisen syynä on järjestelmä, joka ei tunnista sisäilmasta oireilevia ilman sairausdiagnoosia ja siihen liittyvää työkyvyttömyyden käsitteitä. Näiden käsitteiden puuttuminen saattaa jättää sisäilmasta oireilevat sairauspäivärahan ulkopuolelle sekä vaikeuttaa mm. kuntoutukseen pääsemistä. Myös perusturvaan liittyvät tuet voivat olla sisäilmasta oireilevien ulottumattomissa, koska viranomainen voi tulkita vastuun oireilusta olevan kiinteistön omistajalla. Tämänhetkinen puutteellinen olemassa oleva järjestelmä ja siihen kuuluvat tuet voivat ajaa sisäilmasta oireilevan sairauslomalle tai lopulta työttömäksi jonkin toisen diagnosoidun sairauden vuoksi. (Mäki 2016, Pimiä-Suwal 2017, Renkola 2021, Mäki 2021). Tämän kirjoituksen kirjoittamisen aikaan on käynnissä sosiaaliturvauudistus. Tätä uudistusta valmisteleo parlamentaarinen komitea, jonka työ on alkanut vuonna 2020 ja päättyy vuonna 2027. Komitean välimietintö julkaistiin 16.3.2023. Välimietinnössä todetaan mm., että sosiaaliturva järjestelmää tulee kehittää työ -ja toimintakyvyn osalta, niin että lainsäädäntö mahdollistaisi toimeentulon turvaamisen etuudella, joka on tarkoitettu sellaisen henkilön elämäntilanteeseen, jolla on työ- ja toimintakyvyn haasteita. Samalla kehitettäisiin palveluja tukemaan ihmistä, huomioimaan elämäntilanteiden moninaisuuden sekä siirtymät etuudelta toiselle. Komitea uudistaa sosiaaliturvaa kokonaisuutena ja se käsittelee perusturvaa, ansioturvaa, toimeentulotukea ja niiden välistä yhteyttä ja rahoitusta sekä palveluiden nykyistä parempaa yhteensovittamista etuuksiin. (Valtioneuvosto 2023)

Haaste nro 4/ Työ- ja toimintakyvyn määrittelyminen

Sisäilmasta oireileva voi joutua tilanteeseen, jossa hän joutuu samanaikaisesti osoittamaan työkyvyttömyyttään turvatakseen esimerkiksi taloudellisen tilanteensa ja toisaalta pohtimaan olemassa olevaa työkykyään ja sitä, millaista tukea työkykynsä ylläpitämiseen tarvitsisi. Kuntoutukseen hakeutumista tutkineet Vamlasin ja Kuntoutussäätiön asiantuntijat kuvaavat hyvin tukea tarvitsevien haastavaa tilannetta todetessaan, että tukea tarvitsevan oli apua saadakseen samalla osoitettava toimijuutta etsiäkseen tietoa, tukea ja ohjausta tarvitsemansa kuntoutuksen saamiseksi, mutta samalla suostuttava järjestelmän diagnosoitavaksi ja nimeämäksi, jotta järjestelmä tunnistaa heidän tuen tarpeensa. (Ikävalko, Varjonen ja Korkeamäki 2022). Työkykyä yhdessä -hankkeen havaintona oli, että oireilevan oli osattava olla oman työ- ja toimintakykynsä asiantuntija, osattava tunnistaa työkykynsä vaikuttavat asiat ja sen millaista tukea työkykynsä suhteen tarvitsee sekä kertoa tämä kohtaamilleen ammattilaisille. Toisaalta oireilevan asiantuntijuus omasta työ- ja toimintakyvystä saattoi joutua haastetuksi tietyissä tilanteissa, esimerkiksi työkykylausuntoa kirjoitettaessa. Työkykyä yhdessä -hankkeen toimintaan osallistuneet kuvaavat tilannetta seuraavasti:

”Sairaus ei ole sama asia kuin työkyky. Voit olla työkykyinen sairaudesta huolimatta, mutta et voi olla työkyvytön, jos diagnoosin mukaisen sairauden ei katsota vaikuttavan työkykyyn tai diagnoosia ei ole. Toisin sanoen, periaate toimii vain toiseen suuntaan.”

”Omien sairauksien pyörittelyä, kun joutuu sinne yhteiskunnan rattaisiin. Ja sieltä on vaikea päästä pinnalle. Joutuu pelaamaan omien sairauksiensa kanssa jatkuvasti ja se sairastuttaa vielä enemmän.”

”Asiakas kertoo, että haluaisi olla rauhassa ja sen takia haluaisi hakeutua eläkkeelle. Pohtii, että tämän jälkeen voisi toimia, vaikka kevytyrittäjänä.”

Työkykyä yhdessä -hankkeen havaintona oli, että edellä olevat sanoitetut haasteet voidaan kääntää mahdollisuuksiksi, jos näkökulma käännetään olemassa olevan työkyvyn tunnistamiseen ja tukemiseen. Lisäksi Työkykyä yhdessä -hankkeen sekä muiden sisäilmasta oireilevien työssä pysymistä tutkineiden havainto oli, että suuri osa sisäilmasta oireilevista väliaikaisesti työkyvyttömistäkin halusi tehdä työtä oman työkykynsä mahdollistamissa puitteissa. Olennaista työkykyisenä pysymisessä oli oikeanlaisen hoidon saaminen sekä oikeus sairauslomaan, sairauspäivärahaan ja tarvittaessa sopiviin kuntoutusmuotoihin. (Pimiä-Suwal 2017) Työkykyä yhdessä -hankkeen havaintona oli, että joissain tilanteissa oireilevat kokevat työkyvyttömyyseläkkeen olevan keino saada hengähdystauko oireilusta palautumiseen ja taloudellisen tilanteen vakiintumiselle. Työkyvyttömyyseläke ei ole sisäilmasta oireileville välttämättä mahdollinen, koska heillä ei ole todettu sairautta, joka vaikuttaisi työkykyyn. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää jonkin toisen samanaikaisen sairauden vuoksi.

Vaihtelevan työkyvyn tukeminen

Työkykyä yhdessä -hankkeen toimintaan osallistuneet kuvasivat sisäilmasta oireilun vaikutuksia omaan työ- ja toimintakykyynsä. Osa heidän kuvaamistaan muutoksista olivat ennakoimattomia ja vaihtelevia. Tämä vaikeuttaa myös sitä, kuinka oireileva mieltää tai kuvaa toisille omaa työkykyään. Sisäilmasta oireilu vaikutti työ- ja toimintakyvyn lisäksi myös oireilevien ammatilliseen identiteettiin sekä siihen, kuinka oireilevat kokivat itsensä työntekijöinä. Sisäilmasta oireilu ja työyhteisön kielteinen suhtautuminen oireiluun saattavat heikentää oireilevan työkykyä. Lisäksi oireilun aiheuttama yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tunne työyhteisössä koettiin työkykyyn vaikuttavana tekijänä. (Aitasalo ja Henttonen 2023).

Miten tuetaan sisäilmasta oireilevien työkykyä ja miten mallinnetaan sisäilmasta oireilevien työkyvyn tuen etenemispolkuja, jos olemassa oleva järjestelmä tarkastelee oireilevan työkykyä jonkin muun sairauden tai työkyvyttömyyden kautta? Sairastavan oman sisäisen tarinan avulla muodostettu narratiivinen identiteetti ei ole pelkästään yksilön omien kokemusten ja oman tulkinnan tulos. Sisäiseen tarinaan vaikuttavat vallitseva kulttuuri, arvot ja yhteiskunnalliset rakenteet, ja erityisesti osatyökykyisten omia kokemuksia kuuntelemalla tehdään näkyväksi työelämän haasteita osatyökykyisten näkökulmasta. (Nupponen 2020).

Työkykyä yhdessä -hankkeen havaintona oli, että täsmätyökykykäsite voisi kuvata joidenkin sisäilmasta oireilevien työkykyä ja helpottaa edellä kuvattuja haasteita oman työ- ja toimintakyvyn kuvaamiseen liittyen. Täsmätyökyky kuvaa ilmiötä, jossa täsmäytetään työntekijän työkyky ja työtehtävän vaatimukset ja mahdollisuudet niin, että täsmätyökykyisellä on työkykyä suorittaa täysimääräisesti jokin tietty työtehtävä. (Martimo 2020, Ora 2021).

Työkykyä yhdessä -hankkeen ajatus oli, että sisäilmasta oireilevan kohdalla täsmätyökykyisyys voisi tarkoittaa sitä, että työtehtävä mahdollistaisi vaihtelevan työkyvyn tarvitseman jouston työn suorittamisessa. Täsmätyökykyisillä on jäljellä olevaa työkykyä, jonka tunnistaminen ja käytön mahdollistaminen sekä työtehtävien että tukien muodossa auttaisivat siihen, että osa- tai täsmätyökykyisten riski ajautua työkyvyttömyyseläkkeelle tai muuten työelämän ulkopuolelle vähenisi. (Martimo 2021, Ervasti 2022).

Täsmätyökyvyn tunnistaminen ja sen hyödyntämisen mahdollistaminen vaativat myös työnantajalta perehtymistä. Täsmätyökykyisen ihmisen työllistämiseen on olemassa erilaisia tukia ja palveluita, esimerkiksi osatyökykyisen palkkatuki ja työolosuhteiden järjestelytuki, joita työnantaja voi hyödyntää työllistäessään täsmätyökykyisen. (Työtä riittää -hanke 2023).

Työkykyä yhdessä -hankkeen havaintona oli, että oireilevan etenemispolulle aiemmin sattuneiden ilmiöiden ymmärrys sekä oireilevan oma näkemys työkykynsä mahdollisuuksista esimerkiksi Työterveyslaitoksen kehittämän Kykyviisari®-itsearviointimenetelmän avulla hahmotettuna, voivat tarjota mahdollisuuden myös muiden vaihtoehtojen kuin työkyvyttömyyseläkkeen näkemiselle. Tässä vaaditaan monialaista osaamista ja tukea sisäilmasta oireilevaa itseään kuunnellen. Tilanne vaatii yhteistyötä esihenkilön ja työterveyshuollon tai TE-toimen kanssa. Monialaiset palveluprosessit ja niiden linkittyminen sisäilmasta oireilevan työkyvyn tukemisen etenemispolkuun vaativat sitä, että oireileva itse on aktiivisessa roolissa työkyvyn tukemisen keinoja pohdittaessa. Tukea antavilta ammattilaisilta tilanne vaatii sitä, että palvelut keskustelevat ja täydentävät toisiaan niin, ettei oireilevan tarvitse käyttää voimavarojaan tuen ja palveluiden perässä juoksemiseen, vaan niitä jää väliaikaisen työkyvyttömyyden työstämiseen. (Pimiä-Suwal 2017).

Työkykyä yhdessä -hankkeen havaintona oli, että omatyöntekijä, jolle sisäilmasta oireilevan ei tarvitse toistuvasti avata omaa sisäilmasta oireilun kehittymistä ja sen vaikutusta työ- ja toimintakykyyn, olisi helpottava tekijä oireilevan työkyvyn kartoittamisessa ja kuntoutumisen tukemisessa.

“Jonkinlainen case manager tai sisäilmasta oireilevien palveluohjaaja olisi iso käden ojennus. Ei olisi niin yksin oman asian kanssa.”

“Minusta tuntuu, että minut halutaan saada mahdollisimman pian palvelujärjestelmästä ulos ja samalla todetaan, että en ole palvelujen tarpeessa tai sopivaa (palvelua) ei löydy. On raskasta hoitaa kaikkia asioita ja toivoisin, että olisi tukihenkilö, joka tukisi ja kannustaisi hankalissa tilanteissa.”

Omatyöntekijä, jolla olisi mahdollisuus paneutua oireilevan kokonaistilanteeseen ja ymmärrystä sisäilmasta oireilun ilmiökentästä, voisi olla myös merkittävä tekijä tässä tilanteessa olevien oireilevien työkyvyn ylläpitämisessä tai vahvistamisessa.

Oman etenemispolun rakentaminen

Työkykyä yhdessä -hankkeessa yhden sisäilmasta oireilevien kuntoutumisryhmän tuotoksena syntyi työkalu oireileville: Oman etenemispolun rakentaminen - keinoja kohtaamistilanteisiin. Työkalu rakennettiin sen ydinajatuksen ympärille, että ammattilaisen ja oireilevan luottamukseen perustuvassa, yhteistä ymmärrystä rakentavassa kohtaamisessa, oireileva jäsensi oireilun vaikutuksia sekä itselleen että kohtaamilleen ammattilaisille.

Näin kohtaamistilanteissa on mahdollista rakentaa yhteistä ymmärrystä etenemispolusta ja keinoista, joilla siinä voi edetä ja kuinka sitä voi tukea. Etenemispolkuja rakennettaessa oireileva itse on aktiivisessa roolissa. Rakentuvassa etenemispolussa palvelut ja niiden tuottajat tuodaan sisäilmasta oireilevan työkyvyn tueksi siihen tilanteeseen, missä oireileva on.

Tämä Oman etenemispolun rakentaminen – keinoja kohtaamistilanteisiin työkalu on vastinpari aikaisemmin julkaistulle ammattilaisten työn tueksi suunnitellulle Kohtaamisen työkalulle. Tämä ammattilaisille suunnattu työkalu ja sitä taustoittava artikkeli löytyvät hankkeen verkkosivuilla olevasta materiaalipankista. (Työkykyä yhdessä – kuntoutumisen tukea sisäilmasta oireilevalle. 2023).

Molempiin työkaluihin on koottu esimerkkitalanteet asiakkaan ja ammattilaisen kohtaamisesta sekä askeleet (1–4) mahdollisimman rakentavaan kohtaamiseen. Laatikoissa on kutakin askelta taustoittavia tekijöitä. Puhekuplat on koostettu helpottamaan itselle sopivan sanoituksen miettimistä. Keskeisenä tavoitteena jokaisessa kohtaamisessa tulisi olla kokemus kuulluksi ja kunnioitetuksi tulemisesta. (Henttonen ja Rannisto 2022)

Pohdintaa tulevaisuuden etenemispoluista ja niiden tukemisesta

Sisäilmasta oireilevien palvelut työkykyä tuettaessa ovat tällä hetkellä puutteelliset ja hajanaiset ja niiden piirin pääseminen on sattuman varaista. Hankkeen havaintona oli, että tämä voi johtaa siihen, että oireilevat päätyvät tekemään itse omia ratkaisujaan työuraansa liittyen, koska kokevat ettei muita vaihtoehtoja ole olemassa. Oireilevat tarvitsevat uusia palveluita. Samanaikaisesti he pystyisivät hyödyntämään osaa jo olemassa olevista palveluista sellaisenaan tai pienillä toimintamallien räätälöinneillä, mikäli heille tarjoutuisi mahdollisuus saada hakemiaan palveluita. (Pimiä-Suwal 2017).

Valtioneuvostonselvitys- ja tutkimustoiminnan Työkyvyn tuen vaikuttavuusselvityksessä todetaan, että varhainen työkyvyn tuki on ollut yksittäisten työpaikkojen ja organisaatioiden vastuulla, ja yhteiskunta on resursoinut työkyvyn tukeen vasta, kun työkyky on heikentynyt niin, että uhkana on pysyvä työkyvyttömyys. (Ervasti 2022) Työkykyä yhdessä -hankkeen näkemyksen mukaan Työterveyslaitoksen Työkyvyn tuki sisäilmatilanteissa - malli tarjoaa hyvän pohjan sisäilmasta oireilevien työkyvyn tukemiseksi niille oireileville, jotka ovat työsuhteessa. Mallin tavoitteena on toimia työnantajan tukena työpaikan sisäilmastotilanteissa tilojen käyttäjien työkykyä tuettaessa, ehkäistä työkyvyn heikkenemistä ja mahdollistaa työntekijöiden työssä jatkaminen. Mallissa huomioidaan työyhteisön ja työntekijän tuen tarpeet sekä kiinteistön omistajan velvollisuudet. (Keränen 2021).

Työsuhteen ulkopuolelle joutuneiden sisäilmasta oireilevien työkyvyn tukemisessa katse on käännettävä hyvinvointialueille ja tarkemmin sanottuna niiden työllisyyden yhdyspinnoille, jonne lukeutuvat mm. kuntouttava työtoiminta, työpajat, työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu eli TYP-prosessi, sekä sote-palveluiden työllisyyden prosessit. Alueellisesti valmisteltavia työllisyyden yhdyspintatoimintoja ovat esimerkiksi lakisääteisen monialaisen yhteistyön suunnittelu ja toimenpano, lakisääteisten yhteisten asiakassuunnitelmien laatiminen, hyvinvointialueen osatyökykyisten tuen ja kuntouttavan työtoiminnan suhde kunnan työllisyyden edistämiseen, hoitamiseen sekä vaikeasti työllistyvien tukeen. (Salminen 2011)

Sisäilmasta oireilevien työkyvyn tukeminen ei ole pelkästään kiinni oireilevien työkyvyn tunnistamisesta ja tukemisesta. Tarvitaan rakenteellisia uudistuksia, jotka luovat mahdollisuuksia

työ- ja toimintakyvyn tuen toteuttamiseen. 2020-luvulla on käynnissä useita uudistuksia, joilla näitä mahdollisuuksia voidaan rakentaa. Sote- ja sotu-uudistukset, TE-palvelut 2024- sekä Pohjoismaisen työvoimapolymallin -uudistukset. (Partinen 2022) Myös Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoima jatkuvan oppimisen uudistus, jossa yhtenä tavoitteena on luoda aiempaa paremmat mahdollisuudet opiskelulle elämän- ja työuran eri vaiheissa yksilölliset tarpeet huomioiden ja esimerkiksi parantaa työttömien mahdollisuuksia opiskella sivutoimisesti työnhaun ohessa, voivat onnistuessaan luoda mahdollisuuksia tehdä tuottavaa työtä kestäväällä tavalla myös sisäilmasta oireilevien näkökulmasta. (Valtioneuvosto 2020)

Työkykyä yhdessä -hankkeen havaintona oli, että sisäilmasta oireilevien työkyvyn tukemisen etenemispolkua on useita, oireilun moninaisuuden takia sekä oireilevien kokemien kohtaamistilanteiden erilaisuuden vuoksi. Täsmätyökykyä tuettaessa tilanne vaatii kokonaisvaltaista tilannekartoitusta. Lisäksi oireilevan kanssa tulee yhdessä tehdä suunnitelmaa siitä, mikä mahdollistaisi työskentelyn niinä hetkinä, kun työkykyä on enemmän. Hankkeen havaintona oli myös se, että sisäilmasta oireilevan tuen ja palvelujen tarvetta tulee arvioida työ- ja toimintakyvyn näkökulmasta tarvelähtöisyyden varmistamiseksi. Lisäksi suunniteltaessa uusia palveluja sisäilmasta oireilevan työ- ja toimintakyvyn tukemiseksi, tulee oireilevat ottaa osaksi kehittämistyötä.

Työkykyä yhdessä -hanke tukee ajatusta moniammatillisesta työkykykeskuksesta, jossa omatyöntekijä koordinoi tukea työ- ja toimintakyky perusteisesti. Etenemispolkujen mallissa voitaisiin rakentaa uutta toiminta-ajatusta hyvinvointialueiden palveluiden järjestämisen näkökulmasta niin, että asiakkaan olisi mahdollista saada palvelu oikea-aikaisesti yhdeltä luukulta käsin.

Tätä visiota tavoitellen on hyvä lähteä yhdessä rakentamaan työkykyä tukevaa etenemispolkua myös sisäilmasta oireilevalle.

Lähteet:

Aitasalo,M., Henttonen,N.,(2023) Uudenlainen ymmärrys sisäilmasta oireilevan työkyvystä.

Ervasti,J., Kausto,J., Leino-Arjas,P., Turunen,J., Varje,P. Ja Väänänen,A. (2022) Työkyvyn tuen vaikuttavuus Tutkimuskatsaus työkyvyn tukitoimien työkyky- ja kustannusvaikutuksista. Valtioneuvostonselvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:7

Henttonen, N., Rannisto, I. (2021) Kohtaamisen työkalu ammattilaisille. Työkykyä yhdessä hankkeen verkkosivut. Saatavilla: [Kohtaamisen työkalu sisäilmasta oireilevia kohtaavalle ammattilaiselle.pdf - Google Drive](#)

Ikävalko,E.,Varjonen,S.,Korkeamäki,J. (2022) Paradoksit kuntoutukseen hakeutumisessa. Soste-blogi. Viitattu 1.3.2023. Saatavilla: [Paradoksit kuntoutukseen hakeutumisessa - Soste](#)

Käypä hoito -suositus. (2017) Kosteus- ja homevaurioista oireileva potilas. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim (viitattu 16.3.2023). Saatavilla: www.käypähoito.fi

Keränen, H., Juvonen-Posti, P., Wallenius, K., Kinnari, T., Vuokko, A., Sainio, M., (2021). Työkyvyn tuen käytännöt työpaikoille sisäilmatilanteisiin : Moninäkökulmaisen toimintamallin yhteiskehittäminen asiantuntijoiden kysely- ja työpaja-aineistojen avulla.

Martimo, K., (2020) Osittain vai riittävän työkykyinen? Ilmarisen verkkosivut, blogikirjoitus.

Martimo,K.,(2021) Osa- vai täsmätyökykyinen? Puheenvuoro Vatesin Tavoitteena työllistyminen webinaarissa 30.3.2021.

Miettinen, S. (toim.). (2011), Palvelumuotoilu - uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. Helsinki: Teknologiainfo Teknova Oy.

Mäki,S., Ryyänen, T., (2016) Köyhät,pakotetut,kyvyttömät ja toivottomat - sisäilmasta sairastuneiden kokemuksia taloudellisesta asemasta. Janus vl.24 (3) 2016, 211-229.

Mäki,S.,Säkkinen,K.,Salmela,A.,Lampi,J.,Pekkanen,J.,Hyvärinen,A.,Koskinen-Tammi,T.,Laurila,L.,Rämö,H.,Sainio,M.,Puolanne,M., (2021) Sisäilmaongelmia kohdanneiden ihmisten auttaminen ja tukeminen VNTEAS.

Nupponen,M.,(2020) MS-tautia sairastavien osatyökykyisten narratiivinen identiteetti ja osatyökykyisyyden mallitarina. Pro gradu -tutkielma Tampereen yliopisto, Työn ja hyvinvoinnin maisteriohjelma.

Nuutinen, M., (2017) Duodecim133(13):1283-90

Ora, P. (2021)Täsmätyökyky - käsitteillä on merkitystä Kiipulasäätiön verkkoblogi

Partinen,R., (2022) Työkyvyn ja työllistymisen edistäminen – Mitä odotamme? Esitys 19.5.2022 Tahtotilasta työhön -seminaarissa. STM Työkykyohjelma.

Pimiä-Suwal, S., (2017) Työhaluisesta väliinputoajaksi – Sisäilmasta sairastuneiden kokemuksia työelämässä pysymisestä ja työhön paluusta, opinnäytetyö Muotoilija YAMK, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Renkola,H.,Heinikari,T.,Linna,I.,Aro,M.,Vasankari,T.,(2021) Hoito-ja tuki sisäilmaoireilijoille terveydenhuollossa – jatkoahaastattelu perusterveydenhuollon johdolle ja keuhkosairauksien ylilääkäreille. Filha ry

Salminen, T., (2021) Hyvinvointityön ja -johtamisen yhdyspinnat Kanta-Hämeen yhte-yhdyspintatyöryhmän työskentelyn taustoitusta – esitys.

Sosiaali-ja terveysministeriö (2022) Asettamispäätös Sisäilma ja terveys: potilaiden diagnosointi, hoito ja kuntoutus -työryhmä. (Viitattu 16.3.2023)

[Sisäilma ja terveys työryhman asettamispäätös.pdf \(valtioneuvosto.fi\)](#)

Työtä riittää - hanke (2023) [Työtä riittää! - Hankkeet \(kiipula.fi\)](#) (Viitattu 25.4.2023)

Työkykyä yhdessä -kuntoutumisen tukea sisäilmasta oireilevalle (2023)

<https://hankkeet.kiipula.fi/tyokyky-yhdessa/> (Viitattu 28.4.2023)

Valtioneuvosto (2020) Osaaminen turvaa tulevaisuuden Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjaukset. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:38

Valtioneuvosto (2023) Sosiaaliturvakomitean välimietintö Sosiaaliturvakomitea. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:26.